

VERSLAG

over de werkzaamheden van de Commissie in 1959

Mijnheer de Minister,

De Koninklijke Commissie voor Toponymie en Dialectologie heeft in 1959 zes afdelingsvergaderingen en drie algemene vergaderingen gehouden. De Vlaamse afdeling heeft bovendien een buitengewone vergadering gehouden waarin de laatste hand werd gelegd aan het onderzoek van de Nederlandse vorm der straatnamen van de gemeenten Vorst, Sint-Gillis en Sint-Joost-ten-Node. Al deze samenkomsten hebben plaatsgehad in lokalen die de Universitaire Stichting tot onze beschikking heeft gesteld.

De volgende lezingen werden gehouden :

Op de algemene vergaderingen :

L. REMACLE : *De dialectkaart van Wallonië.*

De spreker verklaart hoe de vroegere dialectkaarten zijn tot stand gekomen ; het zijn die van Maréchal, Valkhoff en Atwood. De kaarten van Maréchal en van Atwood legt hij ter vergelijking naast twee redacties van zijn eigen kaart. De kaart van de H. Remacle bezigt een dertigtal criteria, belangrijke oude, fonetische en morfologische trekken die gekozen zijn met het doel werkelijk betekenisvolle begrenzingen te bepalen. In een eerste staat worden de isoglossen getekend zonder dat getracht wordt ze te groeperen ; in een tweede staat worden ze gebundeld getekend zodat dialect-

zones te voorschijn komen en toch een getrouw beeld bewaard blijft van de natuurlijke toestand. Het lijkt wel dat de werkelijkheid niet vervalst wordt door de begrenzingen die aan het licht komen; het eigen karakter van de afgebakende streken, dat nu eens betrekkelijk homogeen is en dan weer verscheiden en overlappend, strookt ook met de werkelijkheid. Om daarvan overtuigd te zijn kan men volstaan met de kaart van de H. Remacle te vergelijken met die welke Atwood opgemaakt heeft door mathematisch en zonder vooringenomenheid gebruik te maken van al de fonetische trekken die de ALW 1 verstrekt. Beide kaarten bevestigen elkaar.

J. WARLAND : *De kaart van de streek met Duits dialect.*

Het ontwerp dat de H. Warland voorlegt, omvat een betrekkelijk enge strook grondgebied met wisselende breedte, gelegen tussen de Romaans-Germaanse taalgrens en de Belgische rijksgrens van Moelingen in het noorden tot Athus in het zuiden. In het zuiden is het Groothertogdom moeten opgenomen worden teneinde een onderbreking te vermijden. In het noorden hebben wij tussen Eupen en 's-Gravenvoeren te doen met een Duits-Nederlands overgangsgebied. Het ontwerp maakt gebruik van 27 isofonen en van 5 lijnen van een andere aard (isomorfen en isolexen).

Het beschouwde geheel is een stuk uit het Frankisch gebied : Nederfrankisch van het westelijk uiteinde tot Eupen (lijn van Benrath, vokaliseringslijn van de l), Middenfrankisch vanaf Hauset, Eynatten, Raeren tot Zuid-Luxemburg. Deze laatste (Middenfrankische) zone wordt ingedeeld in Ripuarisch in het noorden en Moeselfrankisch in het zuiden, die gescheiden zijn door een belangrijke bundel isofonen ter hoogte van de Eifel tegenover St.-Vith.

De overgang tussen de drie vernoemde variëteiten van Frankisch wordt aangeduid door intermediaire isoglossen. Daaronder merkt men een bijzonder karakteristieke groep isofonen die aan weerszijden van de lijn van Benrath te voorschijn komen; ze liggen aan weerszijden in gelijke volgorde, naarmate men zich van die lijn verwijdert, en doorlopen het Nederfrankisch en het Ripuarisch gebied dat we hiervoren vermeld hebben. Het gaat om wat men concentrische isoglossen zou kunnen noemen die alle tweemaal de taalgrens raken en die het bestaan doen uitkomen van een dialectgebied waarin de Ripuarische zone ten oosten en het Nederfrankische noordoosten van de provincie Luik ten gevolge van

bepaalde gemeenschappelijke trekken verwant blijken te zijn. De werkelijkheid van dit gebied schrijlings op de lijn van Benrath zal in de kommentaar concreter worden aangetoond met behulp van een bijkomende kaart die het volledig verloop toont van de omringende isoglossen.

L. LEENEN : *De kaart van de Vlaamse dialekten.*

Verslag over de staat van afwerking van het Vlaams gedeelte van de taalkaart van België voor de Nationale Atlas.

I. Punten waarmee rekening gehouden is ter handhaving van de gewenste eenvormigheid van de drie taalgedeelten van de gemeenschappelijke kaart.

II. Overzicht van de gekozen taalfeiten waarvan de tweevoudige ontwikkeling aanleiding heeft gegeven tot belangrijke grenslijnen ter veraanschouwelijking van de verhouding van het Nederlands ten opzichte van het Duits, en van de algemene taal ten opzichte van de streektalen.

In de Vlaamse afdeling :

A. CARNOY : *Het kersouwken* (1).

Het woord *kersouw* voor „madeliefje” is nu ouderwets geworden, maar bestaat nog in namen van rederijderskamers en in de dialekten van Zuid-Nederland, waarin het met allerlei misvormingen bewaard wordt.

Het geldt een ontlening van het Frans *consoude*, dat ook in de dialekten van Frankrijk veelvuldige verbasteringen heeft ondergaan. Alleen in 't Picardisch betekent *consoude* „madeliefje”. Elders wordt het voor *walwortel* gebruikt, zoals *consolida* in 't Latijn, of voor andere planten die allemaal als wondplanten dienst deden. Dit was ook het geval in Frankrijk voor het *madeliefje*; maar in Vlaanderen zoals in Picardië werd dit plantje eerder voor het bevorderen van de eetlust benuttigd. Volgens Kluge-Lessiak zou men hierin de oorsprong voor de naam *made-lief* moeten vinden en *made*, vroeger *mate*, = Duits *Maßliebchen*, zou hetzelfde element bevatten als *metworst* en eng. *meat* „voedsel”.

Deze etymologie geeft echter geen volledige voldoening en men kan denken dat *made* „weide” eerder als oorsprong in aanmerking zou kunnen komen. Zoals *kersouw* heeft *madelief* allerlei vormen

(1) Verschenen in *Taal en Tongval*, XI (1959), pp. 7-12.

in de dialecten aangenomen, o. m. *meizoetje* in verband met het seizoen waarin deze bloem verschijnt, juist zoals fr. *pdquerette*. Andere talen hebben bevallige metaforen uitgedacht zoals eng. *daisy* d. w. z. „oog van de dag”, of fr. *marguerite*, d. w. z. „parel”.

Zelfs in de anthroponymie verschijnt dit bloempje in namen zoals *Carsau*, *Carsauw*, *Metsu* (= medezoet), enz.

J. DUPONT : *Over Limburgs* DOMPEN, LIMPEN, KRIMPEN.

Het Limburgse subst. *belimp* (Bree), *belump* (Maastricht) heeft wel verschillende, maar tot één grondbegrip terug te brengen betekenissen. Te Bree is het „een handigheid”, te Maastricht „beleid”. Naar Schuermans is het „list, bedektheid”. Hij brengt het woord in verband met *lomp* „vod”. *Met belump* zou dus zoveel zijn als „met beweuen middelen”. De verklaring van Endepols is nog minder overtuigend : uit *belul*, met gedissimileerde 2° *l* en achtervoeging van *p* als in *kwamp*. Geen van beide auteurs kent het Nld. Limburgs ww. *belimpen* = „mikken”, te Bree nog alleen over in de uitdrukking *dat heeft hij sijn belimpt*. Het Limb. woord heeft zijn tegenhangers in andere Westgerm. talen : Ags. *limpan*, *belimpan*, st. ww., onpers. gebruikt „to befall”, *mislimpen* „to go wrong”, Ohd. *limphan* „geziemen”. Keulen kent *limplich* „gemakkelijk (van iets afkomen)”, Mnl. *met gelimpe* is „met fatsoen, op passende wijze”. Een *glimp* geven aan een zaak is bij Halma „donner un tour favorable”. In Groningen heeft *glimp* alleen nog een slechte betekenis, nl. „valse schijn”. In het Wase dialect is *glimpen* een synoniem van *linken* en *lonken*. Spreker heeft op dezelfde wijze de hele serie *dimpen*, waarbij ook Brabants *tampen* „slaan met de klepel tegen de klok”, onderzocht. In Limburg wordt dit begrip door *trimpen* weergegeven, dat uit *trompen* moet komen. De verklaring is, dat vroeger ook van de kerktoren *geblazen* werd.

C. TAVERNIER : *Negatief en „expletief” EN in het Gents dialect* (1).

Negatief *en* verdwijnt uit het Gents. Expletief wordt de *en* genoemd, die, op het logisch plan, geen ontkennende functie heeft. Deze expletieve *en* komt in het Gents voor in vier gevallen : 1° met beperkend *maar* : „ken e der maar ene” ; 2° na een compa-

(1) Verschenen in *Taal en Tongval*, XI (1959), p. 245 vlg.

ratief van gelijkheid, meerderheid of minderheid : „zes zieker of dassen en peist” ; 3° in bijzinnen ingeleid door *eer dat, voor dat* : „twas al gebeurd eer dassen en zag” ; 4° met *tenware* : „tenware dame thuis en bleven”. In de drie laatste gevallen is *en* zeer ouderwets.

Het Frans heeft hetzelfde „*ne explétif* ou modal” : je n'en ai qu'un ; il est plus riche qu'on ne croit ; sortez avant qu'il ne pleuve ; je viendrai à moins que l'heure ne soit trop avancée.

De vraag is of deze overeenstemmingen zuiver toevallig zijn of ontstaan onder invloed van het Frans. Op deze vraag kan niet definitief geantwoord worden, daar vermenging van positief en negatief op verschillende tijden, in verschillende talen, door verschillende negerende woorden, een gewoon verschijnsel is. Bij nader toezien zijn deze constructies met Fra. *ne*, Nl. *en* binnen elk van de twee talen niet gelijk oud, reiken niet allemaal terug in de tijd vóór het veralgemenen van de versterking der werkwoordelijke ontkenning door *pas/niet*. Juist dit verschil in ouderdom, en de identiteit van het negerende woordje, versterken het vermoeden dat we hier staan voor een syntaktische beïnvloeding, dan wel van het Frans uit.

A. CARNOY : LISKA in de toponymie en de taalkunde.

Onder de waterplanten speelt *lis(ch)* een voorname rol in de toponymie. Aanvankelijk werd die benaming gebruikt voor de carex, zoals nu nog in een franse ontleening aan het Germaans, nl. *lâche*. Ook de iris werd door *lis(ch)* aangeduid. Niet alleen de betekenissen maar ook de vormen zijn talrijk. Benevens de afleidingen van *Liska* vindt men ook benamingen die tot *luska* opklimmen, nl. in de waalse toponiemen : *Lohinne, Lohin, Louchères* e. a. Die verscheidenheid kan verklaard worden uit een prototype *leuska* (met de diftong *eu*, waaruit Germaans *iu*) en uit de zwakke vorm *luska*, waaruit het Germaans *loska*. Oude toponiemen zoals *Liusci* (nu *Lussum* in Duitsland) bewaren nog *iu* ; zo begrijpt men het Duits *Liesch* en ook het Mnl. *lisch* (verkorting van *ie* tot *i* vóór *sk*). Een andere vorm *lisse* is vermoedelijk ontstaan door metathese : *liska* > *liksa* > *lisse*. Sporen van de keelklank treffen wij nog in talrijke pln., bv. in het Picardisch *Lequère*, het Henegouws *Lessines*. Vermoedelijk zijn de Franse „fleurs de lys” (de lelies der franse koningen), die naar de vorm op irissen gelijken, ontstaan door verwarring tussen het Oud-Nederlands *lisch, lisse* en het Frans : *lys* (lelie).

J. DUPONT : *Aanvullingen bij Limb. ÊMSE STEIN.*

Spreker vermeldt een reeks historische bewijsplaatsen als aanvulling bij zijn lezing gehouden op de pleno-vergadering van 28 januari 1957 (verschenen in de *Handelingen XXXI*, 1957, blz. 327-334). De vermelding „naamse steen” en „neemse” voor „naamse” is niet zeldzaam in Limburg. Men vindt o. m. bij Straven, *Inventaire des archives de St-Trond* : neemse blafferde (a^o 1426), neemse cromsterte (1438). Ook de tegenhanger „vleems” (bv. in 1428) komt meer voor. Er zijn ook nog bewijsplaatsen uit de XVIe en de XVIIe eeuw.

In de Waalse afdeling :

J. HERBILLON : *TCHÏVRIMONT et la voyelle atone en wallon liégeois.*

É. LEGROS : -ÉYE, -ÊYE, -É dans la phonétique et la morphologie de *Jalhay et Sart-lez-Spa* [V^e 32, 34].

E. RENARD : *Sobriquets de Chevron.*

M. PIRON : *L'étymologie de BOBELIN* (1).

É. LEGROS : « AVOIR, EU, SAVOIR, SU » à Liège.

Het bestuur van de Commissie voor de jaren 1959-1960 en 1960-1961 is als volgt samengesteld op de vergaderingen van 25 mei 1959 : De H.H. A. VAN LOEY en É. LEGROS zijn respectievelijk verkozen tot algemeen voorzitter en ondervoorzitter van de Commissie ; de H. J. WARLAND blijft verder de functies van algemeen secretaris vervullen ; de H. J. L. PAUWELS is herkozen tot voorzitter van de Vlaamse afdeling ; de H. VANGASSEN is verkozen tot secretaris van genoemde afdeling ; de H. M. PIRON is verkozen tot voorzitter van de Waalse afdeling, waarvan de H. É. LEGROS het secretariaat blijft waarnemen.

(1) De tekst van deze mededeling zal in de *Revue de Linguistique romane* verschijnen.

De *samenstelling van de Commissie* is als volgt gewijzigd : in de algemene vergadering van 26 oktober 1959 is de H. Arm. BOILEAU, doctor in de Letteren en de Wijsbegeerte, lid van het Centre national de Recherches dialectales de l'Est de la Belgique, verkozen tot briefwisselend lid van de Commissie ; deze verkiezing is goedgekeurd door Uw ministerieel besluit van benoeming d° 16 februari 1960.

Deel XXXIII (1959) van de *Handelingen* telt 511 bladzijden en bevat — buiten het gewone administratieve gedeelte — toponymische, dialectologische en linguïstische studies van de hand van de HH. J. HERBILLON, E. RENARD, A. CARNOY en J. GOOSSENS, alsook de bibliografische overzichten van de HH. É. LEGROS, F. Van COETSEM, H. DRAYE-K. ROELANDTS en K. ROELANDTS. Daarnaast is de druk voltooid van nr. 9 van de „Mémoires” van de Waalse afdeling (M.-O. HOUZIAUX, *Enquête dialectale à Celles-lez-Dinant*) ; nr. 9 van de Werken van de Vlaamse afdeling (L. MAEREVOET-F. DE BONDT, *Bijdrage tot de studie van de woordenschat van de Scheldevissers te Mariekerke*) is in druk gegeven.

De uitgaven van de Commissie werden rondgedeeld aan alle instellingen, tijdschriften en personen met wie wij *ruilbetrekkingen* onderhouden. Vijfentachtig exemplaren werden gezonden aan de seminaries voor dialectologie van de vier Belgische universiteiten om overhandigd te worden aan studenten die bijzonder belang stellen in de toponymie en in de dialectologie. Benevens *Le Folklore Brabançon* ontvingen wij sinds 1959 ook *De Brabantse Folklore*. De Commissie heeft ruilbetrekkingen aangeknoopt met de filiale van Cluj van de Academia R.P.R., Institutul de lingvistică, die ons geregeld haar *Cercetări de lingvistică* zal toesturen.

Gedurende het jaar 1959 zijn de verrichtingen betreffende het *Belgisch Repertorium der Familienamen* gevorderd als volgt : voor het Waalse landsgedeelte zijn onder de leiding van de H. O. JODOGNE de laatste fiches, afgesneden van de Bulletins van de volkstelling aangaande de stad Luik, alfabetisch geclassificeerd en geregistreerd. Bovendien werd de hele stof geficheerd voor het tweede deel van het Repertorium, gewijd aan het administratief arrondissement Luik. Alleen nog de inleiding van dit werk moet worden opgesteld. Voor het Vlaamse landsgedeelte werden de verrichtingen voortgezet in het INSTITUUT VOOR NAAMKUNDE te Leuven ; de definitieve classificering van het materiaal voor het arrondissement Maaseik is beëindigd, terwijl eveneens begonnen werd met het opnemen en rangschikken van de fiches voor het arrondissement Turnhout.

In zake *straatnaamgeving* en *-verandering* heeft de Commissie advies uitgebracht als antwoord op vragen uitgaande van de volgende gemeenten : *Aleur, Aalst, Anderlecht, Anderlues, Ath, Averbode, Baal, *Bonnelles, Bornival, Bouge, Brugge, *Brussel, Charleroi, Clabecq, Dison, Drongen, Essene, Froidmont, Gent, Gembloux, *Glain, Haccourt, *Hoei, Isnes, Lamine, *Lot, Merksem, Montignies-le-Tilleul, *Mortsel, Muizen, Ohey, *Oostkamp, Oostende, Pâturages, Sint-Genesius-Rode, Saintes, Saint-Servais, Saive, Schelle, *Sint-Niklaas, Spa, Tamines, Vinalmont, Vilvoorde, Welle, Xhendelesse. De gemeenten waarvan de naam is gemerkt met een sterretje hebben zorg ervoor gedragen, eerst en vooral rekening te houden met de plaatselijke toponymische traditie of er zich op te inspireren. De gemeenten Vorst, Sint-Gillis en Sint-Joosten-Node hebben de volledige lijsten van hun straatnamen aan de Commissie voorgelegd met het oog op de her-

ziening van de Nederlandse vormen ; die herziening wordt ondernomen door de Vlaamse afdeling.

De H. Minister van Binnenlandse Zaken heeft de Commissie geraadpleegd over *de toevoeging van een determinatief* bij de naam van de drie volgende gemeenten : Sainte-Marie (arr. Neufchâteau), Monceau (arr. Dinant) en Vierves (arr. Philippeville) ; na gunstig advies van de Waalse afdeling hebben zij de naam aangenomen van Sainte-Marie-Chevigny, Monceau-en-Ardenne en Vierves-sur-Viroin. Een verzoek van de gemeente Meix-devant-Virton met het oog op een verandering in Meix-le-Roman werd onderzocht en verworpen.

De herziening van de cartografische toponiemen voor het Militair Geografisch Instituut betrof een honderdtwintigtal gemeenten. De H. H. J. VAN DE WIJER heeft voor de Vlaamse afdeling, met de medewerking van de H. J. L. PAUWELS, de toponymische bundels onderzocht van de gemeenten Balen, Overpelt, Oostham, Eksel, Leopoldsburg, Hechtel, Heppen, Beverlo, Koersel, Wijchmaal, Helchteren — Mol, Neerpelt, Lommel — Aalst, Attenhoven, Borlo, Buvingen, Dormaal, Eliksem, Wezemaal, Gingelom, Hakendover, Halmaal, Jeuk, Kerkom (St.-Truiden), Laar, Landen, Mielen (Aalst), Montenaken, Muizen, Neerhespen, Neerlanden, Neerwinden, Niel (St.-Truiden), Orsmaal-Gussenhoven, Overhespen, Overwinden, Rumsdorp, Velm, Waasmont, Walsbets, Walshoutem, Wange, Wezeren — Gelinden, Groot-Gelmen, Voort, Gotem, Heers, Heks, Hendrieken, Herstappe, Klein-Gelmen, Koninksem, Lauw, Mettekoven, Overrepen, Rijkel, Piringen, Gutschoven, Horpmaal, Mechelen-Bovelingen, Ordingen, Opheers, Rukkelingen-Loon, Vechmaal, Veulen, Widooie, Tongeren, Rutten, Groot-Loon, Engelmanshoven, Broekom, Bom-

mershoven, Boekhout, Batsheers — Beringen, Beverlo, Deurne, Eindhout, Koersel, Kwaadmechelen, Lummen, Meldert, Molenstede, Oostham, Paal, Schaffen, Tessenderlo, Veerle, Vorst en Zichem, terwijl de H. J. HERBILLON van de Waalse afdeling het toponymisch materiaal heeft behandeld van de gemeenten Amblève, Beho, Bovigny, Cherain, Crombach, Grandville, Heppenbach, Lens-sur-Geer, Lierneux, Limerlé, Linsmeau, Lommersweiler, Mandersfeld, Meyerode, Neer-Heylisse, Oreye, Otrange, Petit-Thier, Racour, Recht, Reuland, Saint-Vith, Schoenberg, Tavigny, Thommen, Thys en Vielsalm.

De ontwerpen van de drie delen van de *kaart van de Belgische dialectstreken* werden opgemaakt en aan de Commissie voorgelegd door de H. J. LEENEN voor het Vlaamse landsgedeelte, L. REMACLE voor het Waalse en J. WARLAND voor het Duitse landsgedeelte. In 1960 zullen die gedeeltelijke kaarten tot een geheel worden samengevoegd om plaat 52B te vormen van de Atlas van België die door het Nationaal Comité voor Aardrijkskunde wordt uitgegeven.

De Commissie werd op het XXIIIe Vlaams Filologencongres te Brussel op 1-3 april vertegenwoordigd door verscheidene leden van de Vlaamse afdeling.

Met verschuldigde hoogachting,

Luik en Brussel, 15 maart 1960.

De Secretaris,

J. WARLAND.

De Voorzitter,

A. VAN LOEY.
